

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 24 Kasım 2021

Gönderim Tarihi: 01 Kasım 2021
Yayımlanma Tarihi: 01 Ocak 2022

Atf Künyesi: Mayak, F. (2022). II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet'e Osmanlıca Dergilerde Yunus Emre (1913-1924). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı), 12-23.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1017461>

II. MEŞRUTİYET'TEN ERKEN CUMHURİYET'E OSMANLICA DERGİLERDE YUNUS EMRE (1913-1924)

Faysal MAYAK*

Öz

Türk edebiyat tarihinin en önde gelen isimlerinden biri olan Yunus Emre, birçok araştırmaya konu olmuş, tasavvuftaki yeri ve ortaya koyduğu eserler üzerine çeşitli yazılar yazılmıştır. II. Meşrutiyet dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında da dönemin edebiyat tarihi ile meşgul olan yazarları, Yunus Emre hakkında yazdıkları makaleleri dergilerde yayımlayarak hayatı ve sanatı hakkında halkı bilgilendirmeye çalışmışlardır. Mehmed Halid (Bayrı), Mehmed Fuad (Köprülü), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Rıza Tevfik ve Cemil Refet Bey, Yunus Emre'ye dair kaleme aldıkları yazılarını *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua*, *Büyük Duygu*, *Dergâh* ve *Mihrab* dergilerinde yayımlatıp, hayatı, tasavvuf felsefesi ve şiirlerinde konu edindiği meseleleri okurlarla paylaşmışlardır. Tasavvufi halk edebiyatının gelişiminde Yunus Emre'nin oynadığı rol ve ölümünden sonra Anadolu insanı üzerinde bıraktığı izler bu yazıların konusu içinde yer almıştır. Yunus Emre Divanının söz konusu zaman aralığındaki yeni baskısı ele alınarak eksik yönleri üzerinde durulmuş, özgün bir Yunus külliyyatının nasıl oluşturulabileceği yönünde öneriler dile getirilmiştir. Hemen tüm yazılarda Yunus'un ümmiliğine vurgu yapılmış ancak eserlerindeki olgunluk göz önüne alınarak, ümmi olmasının şüpheli olduğuna dikkat çekilmiştir. Çağdaşı olan ya da ondan sonra gelen tasavvuf şairlerinin yazdıkları ile Yunus Emre'nin şiirlerini kıyaslayarak onun fark yaratan yönlerini göstermek istemişlerdir. Bu makale çalışmasının temel amacı, II. Meşrutiyet dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanmış olan Osmanlıca dergilerde Yunus Emre hakkında yazılan yazılardan yola çıkarak, onun tasavvufi Türk edebiyatı tarihindeki önemini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Halk Edebiyatı, Yunus Emre, Tasavvuf, II. Meşrutiyet, Erken Cumhuriyet.

Yunus Emre in Ottoman Magazines from the Second Constitutional Reform Era to The Early Republic (1913-1924)

Abstract

Yunus Emre, one of the most prominent figures in the history of Turkish literature, has the subject of much research, and various articles have been written about his place in Sufism and the works he produced. The authors of these articles attempted to inform the public about the literary history of the Second Constitutional Era and the life and art of Yunus Emre, and so published these articles in magazines of the time. Mehmed Halid (Bayrı), Mehmed Fuad (Köprülü), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Rıza Tevfik and Cemil Refet Bey published their articles about Yunus Emre and his life in such magazines as *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua*, *Büyük Duygu*, *Dergâh* and *Mihrab*. They shared the issues discussed in Sufi philosophy and poetry with the readers as well as the role played by Yunus Emre in the development of Sufi folk literature and the effect his death had on the Anatolian people. The new edition of Yunus Emre's *Divan* in the aforementioned time period was also discussed in these

* Dr, Milli Eğitim Bakanlığı, Antalya Lisesi Tarih Öğretmeni, Antalya/Türkiye. E-Posta: faysalmayak@hotmail.com,
Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0048-0273>.

articles and its deficiencies were emphasized, with suggestions being made on how to create an original Yunus corpus. In almost all of the articles, Yunus Emre's illiteracy was emphasized, but considering the maturity of his works, it has since been pointed out that his illiteracy was doubtful. These articles also attempted to demonstrate the distinctive aspects of Yunus Emre by comparing his poetry to that of contemporary or more modern Sufi poets. The main purpose of this article study is to reveal the importance of Yunus Emre in the history of mystical Turkish literature, based on articles written about Yunus Emre in the Ottoman period and the first years of the Republic.

Keywords: Folk Literature, Yunus Emre, Sufism, Second Constitutional Period, Early Republic.

Giriş

Anadolu halkının gönlünde büyük bir yer edinmiş ve sevgisini kazanmış olan Yunus Emre, bu sevgiyi insanların kalplerinde ölümünden sonra da yaşatmayı başarmış nadir şahsiyetlerden biridir. Söylediği şiirler halkın dilinde kuşaktan kuşağa aktarılmış, ilahileri insanların manevi dünyalarında kendine önemli bir mecra bulmuştur. Anadolu insanının inancını pekiştirmesinde ve çocuklarına bunu kolayca miras bırakmasında Yunus Emre'nin etkisi güçlü olmuş, şiirlerinde değindiği Allah aşkı, peygamber sevgisi, insan sevgisi, hoşgörü, dünyanın fani olduğu gibi temalar İslamiyet'in özünün bu coğrafyada kök salmasına büyük katkı sağlamıştır.

Yunus Emre'nin yaşadığı Anadolu coğrafyası Türklerin yeni bir yurt edinmek amacıyla sürekli mücadele ettikleri bir alandır. Malazgirt Savaşı sonrası yavaş yavaş söz konusu topraklara giriş yapan Türkmenler sınırlarını Bizans aleyhine genişletme çabası göstermişlerdir. Yerli halk olan Rumlar, Ermeniler ve Gürcülere karşı Türk unsurunu burada hâkim güç haline getirme gayreti gösterilirken İslamiyet'in de bölgeye yayılması birinci amaç olmuştur. Türkler açısından her şey yolunda giderken Haçlı Seferlerinin başlaması ve Anadolu Selçuklu başkentinin İznik'ten Konya'ya taşınması her ne kadar geriye atılmış bir adım gibi görülse de bunun geçici bir durum olduğu kısa zamanda anlaşılacaktır. Bir şekilde Haçlı Seferleri bıraktığı tüm yıkıntılara rağmen atlatılsa da bu sefer doğudan Moğol tehlikesi baş gösterecektir. Köseadağ Savaşı sonucunda ortaya çıkan yıkımı, Anadolu'nun Miryokefalon'dan sonra yeni sahibi olan Türkler aynı dirayet ve mücadele ile tamir etmeyi başaracaklardır.

Anadolu'nun Türk ve Müslüman ahalisi bu karmaşa içinde Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Emre gibi tasavvuf ehlinin eserlerinde, öğretilerinde ve şiirlerinde nefes alma imkânı bulmuştur. Her zorluğun üstesinden Allah'a bağlılıkla gelinebileceği, birlik ve beraberlik sağlanırsa başarıya ulaşılabileceği, hoşgörü ve anlayışın açamayacağı kilidin olmayacağı gibi söylemlerle dönemin Anadolu mutasavvıfları moral değerleri yüksek tutmak misyonunu üstlenmişlerdir. Bu konuda Yunus Emre'yi diğer mutasavvıflardan farklı kılan yön ise onun tamamen halkın anlayacağı bir dil kullanmasıdır. Türkçeyi Orta Asya Türklüğü ile Anadolu Türklüğü arasında bir köprü olarak kullanan Yunus Emre, bu sayede Orta Asya Türk kültürünün Anadolu coğrafyasında yer tutmasını sağlamıştır. Bu konuda çok başarılı olduğu ise günümüzde dahi Yunus Emre'nin şiirlerinin ve ilahilerinin halkın ağızında ve gönlünde dolaşıyor olmasından anlaşılmaktadır.

Yunus Emre yaşadığı devirde Türkçeyi en iyi kullanan şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasavvufun anlaşılması zor derin manalarını saf Türkçe ile halka aktaran Yunus, Ahmet Yesevi'nin Anadolu'daki paraleli vazifesini görmüştür. Aralarındaki zaman farkına karşılık Yunus Emre'nin Ahmet Yesevi'den edebi zevk ve kaynak yönüyle bağlı olduğu görülmektedir (Yavuz, 2017: 28). Yunus Emre, uzun süren Osmanlı yönetimi boyunca sufi çevrelerce tanınır birisi olmasına rağmen Osmanlı entelektüel çevreleri tarafından keşfedilmesi geç olmuş ancak 20. yüzyılın başında onun hakkında araştırma yazıları yazılmaya başlamıştır. Bu konuda her ne kadar kendinden önce Yunus hakkında ufak tefek yazılar yazan olmuşsa da sufi çevrelerde sıkışık kalmış Yunus Emre'yi ilim dünyasına kazandıran Fuad Köprülü olmuştur (Ocak, 2012: 183). II. Meşrutiyet döneminde bu konuya ilk değinen kişi olan Fuad Köprülü'den sonra Rıza Tevfik Bey, Köprülü'nün yazısına katkıda bulunan bir makale kaleme almıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu konuya biraz daha fazla eğilen çalışmalar yapılmış ve bunlar dönemin dergilerinde yayımlanarak kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu çalışmanın amacı da söz konusu dönemlerde Osmanlıca dergilerde Yunus Emre hakkında yazılan yazıları ortaya koyarak Yunus Emre literatürüne katkıda bulunmaktır.

1. Türk Edebiyat Tarihinde Yunus Emre'nin Yeri ve Önemi

Tasavvufi halk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Yunus Emre hakkında Cemil Refet Bey bir makale kaleme almış ve onun hakkında kayda değer bilgiler vermiştir. Yunus Emre'yi Türk edebiyatının ilk üstadı olarak kabul eden Cemil Refet Bey, onun üzerine yapılan araştırmaların çok az olmasından yakınmıştır. Yaşadığı dönemin çok uzak tarihlerde olması ve ümmi bulunması nedeniyle eserleri uzun süre halkın hafızasında çeşitli değişimlere maruz kalmıştır. Yaşadığı dönemden intikal eden bu eserlerin hatalı ve eksik kalması Yunus Emre hakkında sağlıklı araştırma yapma ve tespitler ortaya koymayı da zorlaştırmıştır (Cemil Refet, 1924: 395).

Cemil Refet Bey'e göre, Yunus Emre'nin halk arasında kazandığı şöhretten istifade etmeye çalışan bazı kimseler titiz bir inceleme yapmadan rastgelen ilahileri ve gazelleri Divan'ına eklemişlerdir. Bununla da kalmayıp Yunus Emre Divanı adını verdikleri uydurma eserler basmışlardır. Elde mevcut olan ve nispeten orijinalliyetini koruyan eserleri incelendiği zaman ise görülmüştür ki Yunus Emre, açık ve temiz diliyle halkın ruhuna ve kalbine hitap etmesini bilen bir şairdir. Üstünden yedi asır geçmesine rağmen etkisini koruyan Yunus Emre'nin üslubu, yazıldığı dönemde avam halk tabakası üzerinde büyük tesir göstermiştir. Siyasi atmosferin karmaşa içinde olduğu yıllarda Anadolu halkı Yunus'un şiirleriyle teselli bulmuş ve hafızalarda canlılığını korumuştur. Kimi zaman da bu şiirler ilahi olarak bestelenmiştir (Cemil Refet, 1924: 395-396).

Yunus Emre'nin yaşam öyküsü hakkında da yeterli malumata sahip olmadıklarına değinen Cemil Refet Bey, doğum yeri ve tarihini kesin bilmediklerini belirtmiştir. Buna karşın tasavvuf yoluna girdiği tarihi gösteren; *Tarih dahi yedi yüz yedi idi/Yunus canı bu yolda kodu idi* beytini işaret ederek, hicri yedinci asrın sonlarına doğru doğmuş olabileceğini tahmin etmiştir. Doğum yeri ya da yaşadığı yer olarak da eski Şuara Tezkirelerini esas alarak Bolu şehrini göstermiştir. Cemil Refet Bey açısından büyük bir mutasavvıf olan Yunus Emre, kendisine daima Âşık Yunus ya da Derviş Yunus olarak hitap etmiş, tasavvuf yolunda mürşidi olduğu Tapduk Emre'yi gazellerinde hürmetle yâd etmiştir (Cemil Refet, 1924: 396). Yunus Emre gibi Tapduk Emre'nin hayatına ait bilgiler de sınırlı olduğu için fazla aydınlatılamamıştır. Sakarya vadisinde bir dergâh kuran Tapduk Emre burada müritlerine bir yandan manevi eğitim verirken diğer yandan tarımsal faaliyetlerle bölgeyi ekonomik alan olarak değerlendirmiştir (Özçelik, 2010: 57-58).

Yunus Emre'nin okuma yazma bilmediği konusuna da değinen Cemil Refet Bey, bu bilginin şüpheli olduğuna vurgu yapmıştır. Vezin ve kafiye konusunda ihmalkâr davranmasına rağmen hece vezniyle gazel ve mesnevi tarzını başarıyla kullandığını dile getirmiştir. Buna paralel olarak Münacat'ının çoğu mısraları failatün failatün failün kalıbına uygun yazılmış, benzer biçimde bir iki gazelinde aruz ölçüsüne uyan beyitleri tespit edilmiştir. Cemil Refet Bey, bu durumun tesadüf eseri olamayacağını ve sağlam bir ilmi alt yapıya dayandığını belirterek, Yunus Emre'nin ümmi olduğu iddialarına şüpheyle yaklaştığını yazmıştır (Cemil Refet, 1924: 397). Sonradan Yunus Emre hakkında araştırma yapanların bazıları da onun ümmi olmadığını ve tahsilini Konya'da tamamladığını ileri sürmüşlerdir. Bazı kaynaklarda ise Yunus Emre'nin aslında ümmi olmadığı ancak Hz. Muhammed ümmi olduğu için O'na benzemek ve O'nun bu vasfıyla nitelenmek için ümmilikle tanınmak istediği dile getirilmiştir (Tatçı, 2013: 601).

Refet Cemil Bey çeşitli kütüphanelerde bulunan el yazması Yunus Emre divanları üzerinde yaptığı inceleme sonrasında, Yunus namı altında mevcut bulunan gazellerin miktarının beş-altı yüzü geçtiği sonucuna ulaşmış, bunların bir kısmını dışarıdan yapılan eklerin ve uydurma gazellerin oluşturduğunu belirtmiştir. Çok tanınmış diğer bazı şairlerin meşhur şiirlerinin Yunus Emre Divanı'nda yer aldığını görerek, bu kaynakların güvenilirliğinden şüphe etmeye başladığını eklemiştir. Bu şüpheyi gidermenin yolu olarak da Yunus'a ait eldeki bütün yazmaların karşılaştırılmasını ve onun üslubuna uygun olanların seçilmesini göstermiştir. Yunus Emre temiz ve açık bir Türkçe ile yazdığı ve gazellerinin temasını çoğunlukla dervişlik, ulûhiyet, mürşitlik, cennet ve cehennem oluşturduğu için bunları diğerlerinden ayıklamanın zor olmayacağını vurgulamıştır (Cemil Refet, 1924: 397-398).

Yunus Emre'nin tasavvuf anlayışı Cemil Refet Bey'e göre, Allah aşkına dayanmaktadır. Yüzünü mutlak bir teslimiyet duygusuyla mürşidine yani Allah'a çevirmiştir. Dünya malında ve zevklerinde gözü olmayan Yunus, dervişliğin ruhuna varmak çabasında olmuştur. Eserlerinde dervişliği miskinlik ve dilencilik mertebesine indirgeyenlere karşı da gerekli cevapları vermiştir. Doğum tarihi kesin bilinmeyen

Yunus'un ölüm tarihi hakkında da tam malumat yoktur. Hicri 707 yılında tasavvuf yoluna girdiği için buradan mantık yürüten Cemil Refet Bey, hicri sekizinci asırda vefat ettiğinin kesin olduğunu ifade etmiştir. Mezarı hakkındaki rivayetlere de değinerek, birine göre, Manisa'nın Kula ve Salihli kazaları arasındaki Emre kasabasında, başka birine göre, Bursa'da Abdülrezzak Dergâhı'nda başkasına göre de Erzurum civarında Tuzcu köyünde¹ olduğu bilgisini paylaşmıştır (Cemil Refet, 1924: 398-400).

Türk edebiyat tarihinde Yunus Emre'nin önemine değinen diğer isim Mehmed Halid Bey olmuş, Yunus Emre Divanı'nın yeni basımı üzerine yazdığı bir makalede bu konuya temas eden görüşlerini paylaşmıştır. Yunus Emre gibi şairleri ve öğretisi asırlarca canlılığını koruyan bir şairin divanının birçok kez basılmış olmasını takdire şayan gören Mehmed Halid, Yunus ruhunun Türklerin kalbinde bu şekilde hala yaşatılıyor olmasını çok değerli bulmuştur. Anadolu halk edebiyatının, Orta Asya tasavvufi halk edebiyatının etkisi altında kurulduğunu belirterek Yunus Emre'nin eserleriyle bu edebiyata istikamet verdiğini² belirtmiştir. Mehmed Halid Bey aynı zamanda, Yunus Emre'nin edebiyat tarzına şahsi bir karakter vererek Bektaşî edebiyatının esasını kuran Kaygusuz Abdal'ı bir kenara koyup, Anadolu'da gelişen tasavvufi halk edebiyatının tek başına temel taşı koyan kişinin Yunus olduğunu ileri sürmüştür (Mehmed Halid, 1922: 22).

Mehmed Halid Bey'e göre, Yunus Emre'nin tasavvuf fikirlerine iştirak ederek onun izinden giden mutasavvıf halk şairleri ile Eşrefoğlu, Hacı Bayram Veli, Üftade ve Hüdai gibi şairler Yunus'la mukayese edilecek kadar olgunlaşmamış hatta Yunus'a en fazla yaklaşan Eşrefoğlu bile onun dehası karşısında zayıf kalmıştır. Yunus Emre'yi tasavvufi halk edebiyatı tarihinde bu kadar müstesna ve hâkim kılan unsurun ise Anadolu'da mevcut dini cereyan olduğunu vurgulamıştır. Mehmed Halid Bey açısından bu dini atmosferde Yunus Emre, Anadolu göklerinde beliren ilk yıldızdır. Halkın ruhuna dokunan eserlerinden ötürü özellikle hicri sekizinci asır Anadolu'sunun her tarafında Yunus Emre'yi bilmeyen, ondan etkilenmeyen kimse kalmamıştır. Yunus'un ilahiye dönüşen şairleri sayesinde dönemin Anadolu'daki tasavvuf anlayışı güç kazanmıştır ki Mehmed Halid Bey bu itibarla Yunus Emre'yi halk üzerinde sulta tesis ettiği malum olan ilk Türk şairi ilan etmiştir (Mehmed Halid, 1922: 22-23)

Yunus Emre'nin halk üzerinde oluşturduğu bu nüfuz sayesinde şairleri ve ilahileri dilden dile dolaşmıştır. Yine Mehmed Halid'e göre, Süleyman Çelebi'nin eseri istisna tutulacak olursa, o günlerin Anadolu'sunda Yunus Emre ilahileri kadar edebi niteliği yüksek ürünler yoktur. Halkın Yunus'un ilahilerine bu derece teveccüh göstermesi Divan'ının defalarca kopya edilmesine olanak sağlamıştır. Mehmed Halid Bey eski yazma müntahabat dergilerinden herhangi birisi karıştırılacak olursa orada Yunus Emre'nin ilahileriyle karşılaşmanın muhakkak olduğunu öne sürmüştür. Buna ek olarak, matbu Yunus Divanları ile el yazması nüshaların karşılaştırmasını yapmış ve matbu nüshaların eksik, yanlış ya da Yunus'a ait olmayan ilahiler içerdiği bilgisini vermiştir. El yazması nüshaların da belli ölçülerde benzer kusurları ihtiva ettiğini ancak daha güvenilir olduğunu vurgulamıştır (Mehmed Halid, 1922: 23).

Yazma nüshalara da herkesin ulaşması mümkün olmadığından tam ve sahih bir Yunus Emre Divanı'nın basılmasına ihtiyaç olduğunu ifade eden Mehmed Halid Bey, en son basımı yapılan eserin ihtiyacı temin etmekten uzak olduğunu, bundan önceki matbu nüshalar gibi basitin de altında bir derecede kaldığını yazmıştır. Bu tip kıymetli eserleri çoğaltırken bilimin ve yeni yöntemlerin gereklerine riayet edilmesi zorunluluğuna temas ederek, itimada layık bir nüsha meydana getirmenin önemine atıfta bulunmuştur. Yunus Emre Divanı basılırken dikkat edilmesi gereken unsurları da dört maddede şu şekilde toplamıştır: 1- İmkânlar ölçüsünde mevcut yazma nüshaların eksiksiz toplanması, 2- Eski yazma mecmualardaki Yunus'a ait eserlerin bir araya getirilmesi, 3- Gerek divanlarda ve gerek mecmualarda bulunan ürünlerin dil ve edebiyat açısından sıkı bir tahlile tabi tutulması, 4- Yunus'a ait olduğuna şüphe edilmeyen ürünlerin ortaya konması (Mehmed Halid, 1922: 23).

¹ Yunus Emre'nin gömüldüğü yer hakkında ileri sürülen iddiaları değerlendiren bir çalışma için bkz. Tekindağ, 1966: 61-73.

² Sezai Karakoç'un Anadolu'nun mevcut değerlerini Orta Asya'dan aldığına ve bu konuda Yunus Emre'nin oynadığı role değinen şu ifadeleri dikkat çekicidir: "Anadolu, değerlerini Horasan'a bağlarken, bir yandan hem olağanüstüye egzotik ve masalsi bir çıkış noktası sağlamış oluyor, hem bir kültür yer değiştirmesine işaret ediyor, hem kültürünün kaynağını unuttuğunu ve gelenekçi yanını belirtiyor, hem atalarına olan saygısını tazeliyor, hem de hareketinin çapını insanlık ölçüsünde böylece tutabiliyor. Ve bu yüzdendir ki, Yunus, Anadolu ve Sakarya kıyılarından olmakla beraber, bir bakıma Horasanlıdır da diyebiliriz. Doğuş ve çıkışının ucu, doğruca Horasan'a uzanır çünkü." Bunun için bkz. Karakoç, 2011: 26-27.

Mehmed Halid Bey bahsettiği bu dört unsurun yeni basılan Yunus Emre Divanı'nda hiçbir şekilde göz önünde tutulmadığından yakınlıkla, yüzeysel ve ulu orta bir kopyacılıkla hareket edilerek işe başlandığına dikkat çekmiştir. Bu durumu da menfaat ve para kazanma hırsına bağlamış, din, tarikat ve tasavvuf aşkıyla hareket edilseydi böyle vasat bir ürünün çıkmayacağına değinmiştir. Yunus Emre Divanı'nda görülen bu özensizlikten dem vurarak, eski eserlerin bilimsel içeriğe sahip tarzda basılması konusunda karamsar olduğunu dile getirmiştir (Mehmed Halid, 1922: 23).

Yunus Emre üzerine yazı yazan isimlerden biri olan Yakup Kadri Bey, söz konusu yazısını edebi üslupla kaleme almış ve Yunus'un tarihsel önemine atıfta bulunmuştur. Kendisini ıssız Sakarya vadisinde bir derviş olarak görmek isteyen Yakup Kadri, Yunus Emre'nin bu ırmaktan muhakkak su içtiğini, sazların arasında oturduğunu ve Allah'ı tefekkür ettiğini yazmıştır. Sakarya kenarına yerleştiği günden beri zihninin hep Yunus'la meşgul olduğunu ve her tarafta onu gördüğünü dile getirmiştir. Ruhların buldukları yerlerden çıkıp asırları geçerek insanları ziyaret ettiklerine inandığını belirten Yakup Kadri, Yunus Emre'yi görüyor olmasının sadece hayal gücü ürünü olmadığına değinmiştir. Bir akşam akli başka bir konuyla meşgul iken Yunus Emre'yi başında dilim dilim külahlıyla, sırtında yeşil abasıyla, uzun bir asaya dayanmış suyu seyrederken gördüğünü ifade etmiş ve karanlıkta onun tatlı ve yumuşak sesini duyduğunu yazmıştır (Yakup Kadri, 1923: 54).

Yunus Emre'nin, "Yunus Miskin çiğ idik, piştik elhamdülillah" dizesini kulaklarında duyan Yakup Kadri Bey, edebi bir üslupla, hangi ateşten geçerek piştiğini sorgulamaya başlamıştır. Kendisinin senelerden beri hiç durmaksızın kavrulduğunu ancak hala çiğ olduğunu, kıskançlık, ihtiras, arzu ve şüphe duygularının üstüne çıkamayacak kadar küçük kaldığını belirtmiştir. Yunus Emre'deki Allah aşkına da değinen Yakup Kadri, aralarındaki bu ilişkiden ötürü Yunus'un gönlünde ibadetle muhabbetin birbirine karıştığını ve bundan ötürü "Elhamdülillah!" dediğini vurgulamıştır. Yakup Kadri Bey ise kendisinin ömrü boyunca bir kez olsun hamd etmediğini belirterek, benzer bir aşkı tatmak amacıyla pir dediği Yunus Emre'den yardım istemiştir (Yakup Kadri, 1923: 54-55). Yakup Kadri de dâhil olmak üzere Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve erken Cumhuriyet dönemi edebiyatçılarının Yunus Emre felsefesinden ve eserlerinden etkilendiklerini söylemek mümkündür. Her ne kadar Batı etkisi dönemin yazarları üzerinde görülse de beslenen ana damarın Anadolu kültürü olduğu ve bu kültürün merkezinde Yunus Emre'nin bulunduğu düşünülürse Yakup Kadri'nin pişmek için onun öğretisine sarılmasını doğal karşılamak gerekir.

2. Anadolu'da Yunus İklimi

Yunus Emre'nin ortaya koyduğu şiir geleneğinin daha sonraki tasavvufi halk edebiyatı üzerindeki etkilerini değerlendiren bir yazı yazan Mehmed Halid Bey, söz konusu edebiyat alanıyla ilgilenen kimselerin uzun müddet sadece Acem ve Arap nüfuzu altında meydan gelen medrese ve saray edebiyatından bahsetmelerine eleştiri getirmiştir. Bu kimseler Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da nüfuz kazanmasından sonra söz konusu edebiyatı başlamış gibi göstermeye çalışmıştır. Onlar açısından Türk ruhunun yegâne ürünü de bu edebiyattır. Mehmed Halid Bey bu bakış açısını yanlış ve temelsiz bulduğu gibi edebiyat tarihinin bilimsel surette incelenmesine engel teşkil ettiğini savunmuştur. Ayrıca bu durumun Türklerin mazisi olmayan, türedi bir millet gibi algılanmasına yol açtığını dile getirmiştir. Bu düşünceye sahip olanları geri kafalı olarak itham eden Mehmed Halid Bey, doğru ve isabetli olup olmadığını düşünmeden geçmişin köhne bilgilerine körü körüne sarılmalarından yakınmıştır (Mehmed Halid, 5 Kânunuevvel 1923: 456).

Mehmed Halid Bey, Acem ve Arap etkisi altında meydana gelen saray ve medrese edebiyatından başka bir Türk edebiyatının olmadığını savunanların bulunduğunu dile getirmiş, buna karşın Türklerin Acem ve Arap etkisine girmesinden çok önce Anadolu'da zengin bir edebiyatın var olduğunu görüşünü ortaya koymuştur. Bazı kimselerin tüm delillere rağmen bu edebiyatın varlığını inkâr etmekte ısrarcı olduklarını belirterek, yapılanın hata olduğunu altını çizmiştir. Anadolu'da asırlardan beri devam eden bu edebiyat için "halk edebiyatı" tabirinin kullanıldığını oysaki Anadolu milletinin edebiyatı olduğu için buna "Anadolu edebiyatı" demenin daha doğru olacağını savunmuştur (Mehmed Halid, 5 Kânunuevvel 1923: 456).

Halk edebiyatının Anadolu’da ve buradan önce Orta Asya’da tamamen dini bir içerikle başladığını belirten Mehmed Halid, Divan-ı Lügat-üt Türk’ten sonra en eski Türk edebi metni olan Divan-ı Hikmet’in içerik olarak buna örnek gösterilebileceğini ifade etmiştir. Hicret ya da halkı nefis mücadelesine davet yahut teşvik için seyahat eden Yesevi dervişleri, Anadolu’da Divan-ı Hikmet’i neşretmişlerdir ki bu, Mehmed Halid Bey açısından halk edebiyatı için ilk numune özelliğini taşımaktadır. Ona göre, Yunus Emre’nin edebi mesaisi sonucu ortaya çıkan eserler bu ilk numunelerin etkisiyle oluşmuştur. Buna ek olarak, Anadolu edebiyatı ilk günlerinden itibaren Orta Asya Türk edebiyatının özelliklerini taşımıştır. Orta Asya Türklerinde halk edebiyatı nasıl ki dini ve öğretici bir mahiyette başladıysa Anadolu edebiyatı da böyle başlamış ancak tek farkı sanat endişesi taşımadan ilerlemesi olmuştur (Mehmed Halid, 5 Kânunuevvel 1923: 456).

Yunus Emre’den önceki Anadolu edebiyatının şekil ve kimliği hakkında elde bulunan vesikaların yeterli olmadığı bilgisini veren Mehmed Halid, bazı nadir vesikalara dayanarak tamamen dini ve tasavvufi bir karakter taşıdığını ve bu edebiyatın hicri yedinci ve sekizinci asırlarda tek temsilcisinin Yunus Emre olduğunu belirtmiştir. Yunus Emre’nin ortaya koyduğu eseri ondan önceki Anadolu edebiyatının bir karışımı ve özeti olarak gören Mehmed Halid Bey, onu bu edebiyatın hedefini gösteren işaret biçiminde tasvir etmiştir. Yunus Emre kendinden önceki halk edebiyatının amacını ortaya koyduğu gibi kendisinden sonraki edebiyatın da köklerini oluşturmuştur. Yunus’tan sonraki halk edebiyatının karakterini ortaya koyarken onun eserinde vücut bulmuş vasıfları göstermek Mehmed Halid açısından ilk çıkış noktasıdır (Mehmed Halid, 5 Kânunuevvel 1923: 456).

Mehmed Halid Bey’in savunduğu diğer bir nokta, Yunus Emre’deki din anlayışının Mevlana’nınkinden hiçbir farkının olmamasıdır. İran’dan intikal eden tasavvuf esaslarının tamamını kabul eden ve bunu mensuplarına telkin eden Mevlana’nın sufilik inancı Acem mutasavvıflarının bu husustaki fikirleriyle aynıdır. Tasavvufun İran’da başladığı rivayetine atıfta bulunan Mehmed Halid, Orta Asya’ya da oradan geçtiğini belirtmiştir. Anadolu edebiyatı da Orta Asya’dan etkilendiği için İran etkilerini bu coğrafyada görmek mümkündür. Buna ek olarak Anadolu İran’la da temas halinde bulunan bir bölgededir. İran tasavvufunun Mevlana hatta Ahmed Yesevi ile Anadolu’da daha önce vücut bulması, Yunus Emre’nin de dini anlayış açısından bunlardan etkilenmiş olması İran mutasavvıflarından ayrı kalmadığını göstermektedir (Mehmed Halid, 5 Kânunuevvel 1923: 456).

Mevlana Celaleddin-i Rumi dini anlayış bakımından İran mutasavvıflarını kendisine rehber edindiği ve Yunus Emre de Mevlana’dan etkilendiği için dolaylı da olsa bu kaynaktan beslendiği görüşünü savunan Mehmed Halid Bey, aynı konu üzerine yazdığı ikinci yazıda Şark mutasavvıflarının tasavvuf felsefesini ortaya koymaya çalışmıştır. Mevlana’dan mülhem Yunus Emre’ye göre tasavvuf; İslamiyet’in gösterdiği gaibi hakikati bulmaktır. Bu hakikate varmak için takip edilecek yol ise ibadetten ziyade tefekkür ve tevekküldür. Bahsi geçen hakikat yoluna girmenin en temel şartı, şeriatın en ince ve köklü emirlerine riayet etmektir (Mehmed Halid, 20 Kânunuevvel 1923: 473).

Yunus Emre’ye göre gaibi hakikatten maksat “Hak”tır. Hak, ezelde mevcut ve mutlak olup, bu mutlakıyet ondan başka hiçbir şey için tasavvur olunamaz. Görünen ve görünmeyen âlemlerin dışında Hak aynı zamanda mekânsızdır ancak bu âlemlerin her zerresinde bir çehre ile tecelli etmiştir. Tecelli ettiği çehrelerinden en belli başlısı da “hüsn”dür. Hak mutlak olduğu için dolayısıyla hüsn de mutlaktır. Hakk’ın öteki tecelli çehreleri gibi hüsn de saklı bir hazinedir. Buna karşın hüsnün en önemli ve belki de en birinci niteliği meydana çıkmaya meyilli olmasıdır. İşte hüsnün bu niteliği görünen âlemin yaratılmasına sebep olmuş, Hak, kendi ilahi şaşaasına hayran gözler ve kendisine bağlı gönüller istemiştir. Bu arzu da imkân âlemine vücut vermiştir (Mehmed Halid, 20 Kânunuevvel 1923: 473).

Şark mutasavvıfları Hakk’ın haricinde hakikat olan bir vücut tasavvur etmeyi imkânsız görmüşlerdir. Bu düşünceden hareket ederek Hakk’ın dışında bir hakikat aramamışlar, bulmamışlar ve görmemişlerdir. Hüsn insanda tecelli ettiği zaman gizli ve belirsiz bir cazibe ile insanı da kendisine cezp eder ve bağlar. Bu yönüyle hüsn bağlanan Hakk’a bağlanmış olur. Söz konusu bağlılık Hak aşkının insanda oluşmasına doğal bir sebeptir ki, insandaki bu aşkın hedefi Hakk’a gitmektir. Mehmed Halid Bey’in ileri sürdüğü, Yunus Emre’nin etkisi altında kaldığı Şark mutasavvıflarına göre bu aşk iki çeşittir. Bunlardan biri, insanı Hakk’a, hakikate, mutlak vücut ve mutlak vahdete götüren aşktır. Tasavvuf dilinde

bu aşka “Hakiki Aşk” denmiştir. Diğer aşk ise insanı hakiki aşka sevk eden yoldur ki tasavvuf dilinde bu aşk “Mecazi Aşk” olarak adlandırılmıştır. Tasavvuf felsefesinde mecazi aşk asıl amaca ulaşmak için bir başlangıç olarak kabul edilmiştir. Sadece bu yönüyle kabul edildiği zaman mecazi aşkın bir kıymeti vardır. İnsanı hakiki aşka götüremeyen mecazi aşkın tasavvufta yeri yoktur (Mehmed Halid, 20 Kanunuevvel 1923: 473).

Mutasavvıflarca hakiki aşka sahip olmayı başaran kimseler bu sayede mutlak vahdete erişmişlerdir. Bunu başaran kimselere verilen unvan ise “ehl-i hal”dir. Bir kimsenin hakiki aşka ulaştığını gösteren en güzel alamet tefekkür ile tevekküldür. Bu yönüyle inzivaya çekilme ihtiyacı hisseden hakiki aşk mensupları, inziva esnasında cismaniyet ve maddiyatları unutarak mutlak vücuda varmanın lezzetini tadarlar. Esas olan arzuları da zaten bundan ibarettir. Bu sebeptendir ki, mutasavvıflar ölümü hakiki hayatın başlangıcı olarak kabul etmişlerdir. Onların nazarında ölüm yok olmak demek değildir. Mehmed Halid Bey, tasavvuf felsefesini bu şekilde tarif ettikten sonra, Yunus Emre'nin ve onun ilham aldığı kaynakların, başta Mevlana olmak üzere diğer bütün Türk ve Acem mutasavvıflarının temel dayanaklarının bu felsefe olduğuna vurgu yapmıştır. Bütün mutasavvıflarla birlikte Yunus Emre'nin de eserinde sadece bu anlayışı Anadolu halkına telkin etmeye çalıştığını, şiirinin kudretini de Şark tasavvufunun derin azametinden aldığını ileri sürmüştür (Mehmed Halid, 20 Kânunuevvel 1923: 473-474).

3. Fuad Köprülü ve Rıza Tevfik'in Kaleminden Yunus Emre

Yunus Emre hakkında yaptığı bilimsel çalışmalarla Türk edebiyat tarihine önemli katkılar sunan Fuad Köprülü, Yunus'un hal tercümesine ait yazdığı bir yazıda önemli bilgiler vermiştir. Fuad Köprülü, İstanbul'un fakir ve تنها sokaklarında çoğu akşam hüznü bir seda ile yükselen “Yemen ellerinde Veysel Karani” nidasının ya da mahalle mekteplerinden duyulan “Şol cennetin ırmakları” ilahisini, tekkelerde ve mevlit meclislerinde daima söylenen birçok sade ve güzel ilahileri, Yunus Emre'nin halk arasında hala yaşadığına ve halkın ruhuna hâkim olduğuna delil olarak göstermiştir. Buna karşın tezkire yazarlarının diğer şeyhlerden ve mutasavvıflardan bahsettikleri halde Yunus Emre'ye hiç değinmemiş olmalarını sitem yollu dile getirmiştir. Fuad Köprülü, Mehmed Halid Bey'in ileri sürdüğünün aksine Yunus Emre'nin Acem etkisinden uzak olduğunu, kalbini dinleyerek ve halkın aşına olduğu samimi bir dil kullanarak hitap ettiğini belirtmiştir. Köprülü için de Türk edebiyat tarihinin en büyük mutasavvıf halk şairi Yunus'tur (Mehmed Fuad, 27 Haziran 1329: 612-613).

Fuad Köprülü, Yunus Emre'nin hayatını aydınlatmak için ellerinde bulunan kaynakların az olduğunu dile getirmiştir. Şakaik Tercümesi'nde ve Âşık Çelebi'nin Meşair-üş Şuara'sında yazılı olan birkaç satırlık bilginin de Yunus hakkında doyurucu içeriğe sahip olmadığını vurgulamıştır. Fuad Köprülü, tezkirelerde Yunus Emre'ye yer verilmemesini ise halk vezni ve diliyle şiir yazmasına bağlamıştır. Buna karşın tezkirelerde yer almamasını Yunus'un önemini azaltan bir unsur olarak görmemiş aksine eserlerini yüzyıllarca memleketin her tarafında okutmayı başarmış birinin daha fazla mühimsenmesi gerektiğini savunmuştur. Yunus Emre'nin doğum tarihini yaklaşık olarak yedinci hicri asrın ikinci yarısının sonları ile sekizinci asrın başları olarak göstermiştir. Yaşadığı yer olarak da Bolu bölgesinde Sakarya ırmağı civarında bir köyü işaret etmiş, ölüm tarihinin hicri 843 olduğu ya da Yıldırım Bayezid dönemine kadar yaşadığı bilgilerinin yanlış olduğunu ileri sürmüştür (Mehmed Fuad: 27 Haziran 1329: 613-614).

Yunus Emre'nin Tapduk Emre ile olan ilişkisine de değinen Fuad Köprülü, Divan'ındaki eserlerden anlaşıldığı üzere Yunus'un uzun müddet zühd ve riyazetle³ meşgul olarak Hak yoluna ermeye çalıştığını belirtmiştir. Bu emeline ulaşması ise ancak Tapduk Emre'ye mürit olmasıyla mümkün olmuştur. Kadiri tarikatına mensup bir Türk şeyhi olan Tapduk Emre,⁴ Yunus Emre'yi zaviyesine kabul ederek yıllarca batını ilimlerde gelişmesini sağlamıştır. Köprülü'ye göre, Yunus Emre, Tapduk Emre'nin halk arasındaki manevi nüfuzundan istifade ederek şöhret kazanmıştır. Yunus Emre de eserlerinde şeyhinden heyecanla ve

³ Zühd kelimesi; her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme, riyazet kelimesi ise nefsi kırma, dünya lezzetlerinden ve rahatından sakınma, perhizle, kanaatle yaşama anlamında kullanılmıştır. Bu bilgi için bkz Devellioğlu, 2006: 895 ve 1193.

⁴ Yunus Emre'de olduğu gibi Tapduk Emre hakkında da çok sağlıklı bilgiler mevcut değildir. Onun Kadiri tarikatına mensup olduğu bazı eserlerde dile getirilmiş olsa da söz konusu tarikatın Anadolu coğrafyasına girmesi Tapduk'tan yaklaşık yüz elli yıl sonra gerçekleştiğinden Hayderi-Babai geleneğine mensup olduğu akla daha yakın gelmektedir. Bu görüş için bkz. Şahin, 2012: 215.

bağlılıkla bahsetmiş, bütün manevi feyizlere onun irşadı sayesinde ulaştığını anlatmıştır. Bu sayede Hakk'a ulaşma konusunda doğru yolu bulan Yunus Emre, Tapduk'un zaviyesinde dervişlere has bir tevekkülle çalışmış, Sakarya ormanlarından yaz kış odun taşıyarak nefisini köreltme mücadelesi vermiştir. Yunus'un bu odun toplama çabası zamanla halk arasında nam salmasını sağlamış ve keramet isnat edilmeye başlanmıştır. Sürekli düzgün odun getirmesi Tapduk Emre'nin dahi dikkatini çekmiştir (Mehmed Fuad, 27 Haziran 1329: 615-617).

Yunus Emre'nin şiirlerinde sıklıkla Tapduk Emre'den bahsetmesi onu kendisi için ilk manevi rehber olarak kabul ettiğini göstermesi açısından da önemlidir. Sufilik gereği olarak Yunus bu şekilde, bir mürşit tarafından eğitilmiştir. Tapduk Emre dergâhında aldığı eğitim ve terbiye sayesinde tasavvuf ve inanç alanında olgunlaşan Yunus Emre'nin (Özçelik, 2010: 45) üzerinde daha ziyade durulan özelliği eserleri ve edebi alt yapısı olmuştur. Buna karşın Yunus Emre'nin Tapduk dergâhında aldığı feyiz ve irşadın niteliği doğal olarak eserlerine de yansımıştır. Bu açıdan bakıldığında zaman Yunus Emre'yi bir bütün olarak anlamak için manevi dünyasına eğilmek ve bunu yaparken de Tapduk Emre öğretisine odaklanmak faydalı olacaktır.

Köprülü'nün tabiriyle Âşık Yunus, şeyhinin zaviyesinde yıllarca manevi zenginlik elde etmeye çalışıp piştikten ve eserleri halk arasında yayıldıktan sonra Tapduk'tan izin alarak oradan ayrılmıştır. Fuat Köprülü, Yunus Emre'nin diğer tarikat erbapları gibi uzun süre diyar diyar dolaştığı ya da doğrudan başka bir yere gittiği konusunda sağlam kaynak olmadığı için kesin hüküm veremediklerini dile getirmiştir. Fuat Köprülü'nün Yunus hakkında temas ettiği diğer konu ise ümmi olup olmadığı meselesidir. Birçok hal tercümesinde onun ümmi olduğu belirtilmişse de Köprülü, bu bilgiye şüphe ile yaklaşmıştır. Halkın diliyle ve halk vezniyle şiir ve ilahi söyleyen birinin diğer Türk mutasavvıfları gibi Arap ve Acem ilim ve edebiyatına vakıf olamayacağını kabul etmiştir. Buna karşın İslam edebiyatına diğerleri kadar vakıf olmaması ya da Aşık Paşa gibi divanına Farsça ön söz yazamaması Yunus'un tamamen ümmi olduğu anlamına gelmemektedir. Fuat Köprülü söz konusu ümmilik isnadının Yunus'un manevi mertebesini yükseltmeye yönelik olduğunu açıklamasına eklemiştir (Mehmed Fuad, 27 Haziran 1329: 617-619). Buna paralel olarak Fuat Köprülü tarafından vurgusu yapılan diğer nokta, tasavvuf tarihinde ümmi oldukları halde irfan gösteren birçok büyük mutasavvıfa rastlanmasıdır. Bu konuda çok fazla örnek olduğunu dile getirerek Yunus Emre'nin istisna teşkil etmediğini belirtmiştir (Köprülü, 1976: 273).

Yunus Emre'nin Tapduk Emre'den daha sonra öldüğüne işaret eden Fuat Köprülü, bu vefattan sonra Yunus'a Tapduk dergâhından birçok müridin geldiğini yazmıştır. Ölüm tarihi konusunda da elde yeterli bilgi olmadığına değinen Köprülü, bu mesele üzerinde büyük ihtilaflar olduğunu belirtmiştir. Buna paralel olarak İslam ülkelerinde ölüm yılı belli olmayan büyük zatların çeşitli yerlerde farklı mezarları olduğu bilgisini vermiştir. Her bölge kendi civarlarında kutsiyeti artırmak için bu yola başvurduğundan gerçek mezarın hangisi olduğu konusunda sıklıkla ihtilaf yaşanmıştır. Fuat Köprülü, Yunus Emre'nin kabri konusunda Bursalı Şeyh İsmail Hakkı'nın savunduğu ve mezarın Isparta'ya bağlı Keçiborlu kazasında olduğu görüşünü benimsemiştir. Bursalı Tahir Bey ise Kula ve Salıhlı arasında bulunan Emre namındaki köyde Yunus ve evlatlarına ait bir türbe bulunduğunu, buradaki mezar taşlarının hiçbirinde yazı olmadığını ancak Yunus'un mezar taşında ufak bir balta resmedildiğini yazmıştır. Fuat Köprülü buradan hareketle Yunus'un odun kesme hikâyesine atıfta bulunarak bunun timsalinden başka bir şey olmadığına kanaat getirmiştir (Mehmed Fuad, 27 Haziran 1329: 620-621).

Fuat Köprülü, Yunus Emre üzerine yazdığı başka bir makalede ise eserlerini değerlendirmiş, bu eserlerden yola çıkarak yaşamı hakkında bazı çıkarımlarda bulunmuştur. Hayatına ait kaynakların azlığı yüzünden aydınlatılamamasına karşın şiirleri üzerinden manevi dünyası hakkında bilgi edinilebileceği yorumunu yapmıştır. Yunus Divanına sözü getirerek, birçok eksik ve yanlış yönünün olduğunu buna karşın şiirlerinden bir kısmını ihtiva etmesi bakımından dikkate değer bulunduğunu belirtmiştir. Yunus Emre'ye ait farklı kütüphanelerde farklı divanların olduğuna da işaret eden Köprülü, bu el yazması divanlar ile matbu divanın karşılaştırılmasıyla hakiki Yunus şiirlerinin tespit edilmesinin daha kolay olacağını ifade etmiştir (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel 1329: 922).

Köprülü, Yunus Emre'nin eserlerinin birinin mesnevilerden diğerinin de gazel ve musammatlardan oluştuğunu, çoğunlukla hece vezniyle yazıldığını ve tahminen on, on iki bin mısradan meydana geldiğini belirtmiştir. Mesnevilerin bu eser bütününün küçük bir bölümünü oluşturduğu bilgisini vererek, içeriğinin

ise genel olarak ahlaki meselelere temas ettiğinden bahsetmiştir. Fuat Köprülü söz konusu eserde Yunus Emre'nin bahsettiği konuların ve bahsetme üslubunun hiç de ümmi bir şair tarafından yazılamayacağını, okuma yazma bilmeyen bir dervişin bu şekilde beş yüz beyitlik uzun bir manzume vücuda getirmesinin mümkün olamayacağını ileri sürmüştür. Hece vezninin on birlisiyle ve halis Türkmen lehçesiyle yazılan bu mesnevi bazı yönlerden aruz veznine de temas etmiştir. Eserin birçok yerinde duraklara önem verilmediğinden ahenk eksikliği göze batmış, kafiyelerde görülen ihmal de kulakları tahriş eder bir özellik göstermiştir (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel 1329: 923-924).

Yunus'un eserindeki bu mesnevileri, failatün failatün failün aruz veznine kötü biçimde tatbik edilmiş yirmi dört beyitlik bir münacat takip etmiştir. Ondan sonra da bütün divanlarda mutad olduğu üzere bir gazel ve musammat kısmı yer almıştır. Köprülü'ye göre, Yunus Emre'nin halk arasında yer etmiş ilahileri bunlardır. Bunların diğer özelliği ise ümmice bir irfan ve samimi heyecanla dile getirilmiş olmasıdır. Fuat Köprülü, Yunus Emre'nin bu eserlerinde namaz ve orucun lüzumundan, Kuran okumanın öneminden bahsettiğini, halka ihlaslı olmayı aşılama çalışan Yunus'un, tarihin en eski konularına dahi vakıf olduğunu gösterdiğini yazmıştır. (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel 1329: 924).

Tasavvuf anlayışı içinde aşkın ulvi yönünden bahseden Yunus Emre diğer bütün Türk mutasavvıfları gibi tabiata karşı da kayıtsız kalmamıştır. Sakarya ormanlarında dolaşan Yunus Emre'de ilkbaharın tabiata neşe ve hayat saçan kokularından bahseden izler yer almıştır. Fakat Köprülü, Yunus'un iç dünyasındaki derinlikten ötürü dış tabiatta bile vicdani safhalara temas ettiğii bilgisini vermiş, tasvirlerinde ise Türklük vurgusunun yapıldığını belirtmiştir (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel 1329: 925-926).

Fuat Köprülü kaleme aldığı yazısında, Yunus Emre'yi Sultan Veled'den sonra Anadolu Türklerinin en eski halk şairi olarak kabul etmiş, olgunlaşmış dili ve dikkate şayan eserleriyle edebiyat tarihi sahasında birden bire meydana çıktığını dile getirmiştir. Özellikle bu aniden ortaya çıkma konusu üzerinde duran Köprülü, Türkçe resmi dil olarak bir süre kullanıldıktan ve Sultan Veled "Rübabname" isimli eserinin bir kısmını Türkçe yazdıktan sonra Yunus Emre'nin bu olgun dil ve nazım tarzıyla eserler vermesi bunu nasıl başardığı sorusunu akla getirmiştir. Fuat Köprülü bu soru aklına gelene kadar kimsenin bahsi geçen mesele hakkında düşünmediğini ifade etmiş ve kesin delillere dayandırmamakla beraber kendi fikrini ileri sürmüştür. Köprülü'ye göre, Anadolu Türklerinin Yunus Emre ve Sultan Veled'den önce milli bir edebiyatı ve iyi işlenmiş bir dilleri vardır. Bu dili canlı tutan da büyük pirlere istifade etmek üzere asli vatan olan Türkistan'a Anadolu şeyhlerinin gidip gelmesidir. Bu yönüyle Köprülü, Yunus Emre'nin Ahmet Yesevi ve haleflerinin eserlerinden etkilendiğii görüşünü savunmuştur (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel 1329: 928-929).

Yaşadığı devirde Türkçeyi en iyi kullanan şair olarak öne çıkan Yunus Emre, tasavvufla anlatılmak istenen mananın bu dili kullanarak Anadolu halkı tarafından kolayca anlaşılmasını sağlamıştır. Şiirleri ve anlattıkları odağın konacak olursa Yunus Emre iyi tahsil görmüş biridir ve Ahmet Yesevi'nin Anadolu versiyonudur. Her ne kadar aralarındaki zaman farkı yüz yıldan fazla olsa da Yunus Emre edebi zevk ve kaynak yönü ile Ahmet Yesevi'ye bağılı kalmıştır. Onun bazı şiirlerine nazireler yazması nedeniyle Yunus Emre'yi Türk nazire edebiyatının Anadolu'daki ilk temsilcisi olarak kabul etmek de mümkündür (Yavuz, 2017: 28).

Yunus Emre'nin Türk halk edebiyatı ve bilhassa tekke edebiyatında çok büyük etki yarattığını vurgulayan Fuat Köprülü, bu etkinin çok geniş ve kuvvetli olduğunu, eski Türk edebiyatında buna eşdeğer nüfuz edebilmiş hiçbir sanatkâr hatırlamadığını yazmıştır. Şeyhi, Ahmed Paşa ve Baki gibi büyük isimlerin dahi bu uzun süreli etkiye ulaşamadıklarını iddia ederek, Yunus'un Türklerin kalbinden silinmeyeceğini belirtmiştir. Aşık Paşa gibi döneminin bütün ilimlerinden istifade etmiş birinin dahi ümmi Yunus'tan etkilendiğini dile getirerek gazellerini örnek görüp onlara nazireler yazmıştır. Köprülü açısından, Ümmi Sinan, Eşref Rumi, Hacı Bayram Veli gibi tekke edebiyatının önde gelen isimleri tamamen Yunus Emre'yi taklit etmişlerdir.⁵ Fuat Köprülü, bu yönüyle bile Yunus'a Anadolu Türklerinin en büyük mutasavvıf şairi

⁵ Abdülbaki Gölpınarlı da Yunus Emre'nin kendisinden sonra gelen şairleri etkilediğii görüşünü savunmuştur. Ümmi Sinan, Eşrefoğlu, Hacı Bayram Veli'ye ek olarak Niyazi-i Mısri ve İbrahim Gülşeni'yi Yunus'tan etkilenenler arasına almıştır. Bunun detayları için bkz. Gölpınarlı, 2006: 26.

unvanını vermeyi uygun bulmuştur (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel: 929-930). Yunus Emre sadece Anadolu coğrafyasını etkilememiş özellikle Osmanlı fetihlerinin Balkanlarda ve Orta Avrupa'da etkisini göstermesiyle bu bölgelerde de tanınır olmuştur. İlerleyen yıllarda birçok Avrupalı araştırmacının Yunus Emre hakkında eserler ortaya koyduğu da görülecektir (Karadağ, 2016: 65-68).

Fuad Köprülü'nün bu iki makalesinden ilkinin yayımlanmasından sonra Rıza Tevfik (Bölükbaşı) Bey, bir nevi bu makaleyi tamamlayıcı nitelikte ve Yunus Emre felsefesini ortaya koyar tarzda bir yazı yazmıştır. Rıza Tevfik açısından da Yunus Emre bilinen anlamıyla çok okumuş biri değildir. Fakat tasavvuf açısından okumak, çok bilmek demek değildir. Hakiki bilgi irfandır ki, bu mürşidin telkiniyle oluşmaktadır ve kaynağı ilhamdır. Söz konusu hakiki bilgiye aşına olanlara arif denmiştir. Bunların bildiği şeyler ise en büyük ulema için dahi sırdır. Bu açıklamadan sonra Rıza Tevfik Bey, Yunus'un okumamış biri olmasına rağmen arifler zümresinden sayıldığına kanaat getirmiştir. Yunus Emre'yi farklı kılan okumuşluğu değil tasavvuf itikadını halkın diliyle aktarması olmuştur. Bu sebepten ötürü Rıza Tevfik, İmam Gazali gibi büyük bir filozofu Anadolu'da hatta Osmanlı ülkesinde kimsenin tanımadığını ancak Yunus'un eserlerinin her köşede asırlardan beri okunduğunu belirtmiştir (Rıza Tevfik, 10 Temmuz 1329: 176).

Felsefe çalışmaları ile tanınan Rıza Tevfik Bey, Yunus Emre'nin şiirlerini ve düşünce dünyasının köklerini de felsefi açıdan incelemiştir. Ona göre, Yunus Emre ve emsalleri felsefi açıdan değerlendirilecek olursa tamamı idealist panteizm anlayışına taraftardır. Tasavvufta felsefi bakış açısı da tamamen budur. Rıza Tevfik Bey, Mevlana ve Âşık Paşa gibi isimlerle beraber Yunus Emre'yi de neoplatonizm akımının temsilcilerinden biri olarak göstermiştir. Bu felsefi akımı tasavvuf felsefesine benzeterek bu sonuca ulaşan Rıza Tevfik aynı zamanda Yunus Emre'de Hurufiliğin⁶ izlerine de rastlandığını ileri sürmüştür (Rıza Tevfik, 10 Temmuz 1329: 178).

Yunus Emre'nin bazı şiirlerinden örnekler vererek neoplatonist olduğu iddiasını ispatlamaya çalışan Rıza Tevfik, onun herkes gibi okuma yazma bilmemesine rağmen basit anlamda cahil biri sayılmayacağı görüşüne katılmıştır. Yunus'un Neoplatonizm akımını ikinci ve üçüncü elden aldığını belirterek, Mevlana ya da emsali gibi derin ilmi alt yapıya sahip olsaydı bu akımı daha güzel bir üslupta işleyeceğini dile getirmiştir. Ayrıca dikkat çektiği diğer nokta Yunus'un hitap ettiği kitlenin Mevlana'dan sayıca geri kalmadığı yönündedir. Rıza Tevfik'in Yunus Emre hakkındaki diğer bir kanaati; nakli olduğu yani kendiliğinden bir şey icat etmediğidir. Bütün fikirleri ve itikadı tümüyle neoplatonisttir. Bununla birlikte milletinden ve dilinden başka Türklükle bir alakası yoktur. Gerçek Türklüğün tarihsel gelişimi içinde zerre kadar etki gösteremediği iddiasında bulunmuştur (Rıza Tevfik, 10 Temmuz 1329: 181). Rıza Tevfik Bey'in bu görüşü ileri sürmesi Yunus Emre'yi ve şiirlerini beğenmediği anlamına gelmemektedir. *Peyam* gazetesinin edebi ekinde 1914 yılında yayımlanan bir yazısında Yunus Emre'yi çok özlediğini ve herkesten önce onun kabrini ziyaret etmek istediğini belirtmiştir. Rıza Tevfik Bey'in 23 Mayıs 1914 tarihini taşıyan ve "Yunus Emre'ye Armağan" başlığını taşıyan şiiri, onun tarzında ve onun adına modern şairler tarafından kaleme alınan ilk eser olması bakımından da önemlidir (Ayvazoğlu, 2012: 381).

Sonuç

II. Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk yıllara kadar geçen sürede Osmanlıca olarak yayımlanan dergilerde Yunus Emre hakkında yazılan yazılara rastlanmaktadır. Bu dönem Osmanlı Devleti'nde çok uluslu anlayışın yerini yavaş yavaş Türk unsurun asli öge olduğu anlayışa bıraktığı ve Kurtuluş Savaşı sonrası ulus devlet yaratma çabasının göze çarptığı bir periyottur. Türklük unsurunun ön plana çıkarılmaya çalışıldığı bu periyotta Yunus Emre üzerine yazılar yazılması bilinçli olarak adım şeklinde görülmektedir. Uzun süre Türklüğün ve Türk kültürünün ihmal edildiği eleştirisi üzerinden yazılan yazılarda Yunus Emre tesadüfi bir figür olarak seçilmemiş aksine yüzyıllar öncesinde Anadolu'da Türk dilini temsil etmesi açısından özellikle seçilmiştir. Yunus Emre'nin çok eski dönemlerde saf Türkçe ile şiirler yazmış olması ve geçen zamana rağmen şiirlerinin Anadolu insanının hafızasında yaşaması bahsi

⁶ Bâtını bir mezhep olan Hurufilik, harflerin dini ve mistik özellikler taşıması nedeniyle bir inanç sistemi olarak şekil bulmaya başlamıştır. Hurufi mezhebi Horasan'da Fazlullah Esterabadi'nin düşünceleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu mezhep aynı zamanda yarı dini yarı felsefi bir inanç akımı olarak kabul görmüştür. Jafarova, 2020: 127.

geçen coğrafyada Türk kültürünün derin fakat hak ettiği derecede üzerinde durulmamış köklere sahip olduğunu göstermek içindir.

Osmanlıca dergilerde makale yazan yazarların hemen hepsinin işaret ettiği ilk nokta, Yunus Emre'nin hayatı ve eserleri hakkında o zamana kadar çok az araştırma yapılmış olduğudur. Yunus'a ait eldeki mevcut eserlerin ise zaman içinde tahrif olduğu ve onun yazmadığı şiirlerin dahi bunlara ilave edilerek orijinalliğini kaybettiği vurgusu yapılmıştır. Bu konuda yazarların ortaya koyduğu önerilerin başında Yunus Emre'ye ait yazma eserlerin karşılaştırılması ve yaşadığı dönemi anlatan diğer eserlerin incelenerek ona ait şiirlerin tespit edilmesi gelmiştir. Söz konusu eserlerin incelenmesi sonucunda Yunus Emre'nin üslubuna yakın yazılmış şiirlerin ayıklanarak ortaya derli toplu bir külliyat konabileceği belirtilmiştir.

Yunus Emre hakkında diğer bir ortak kanaat da ümmiliği meselesidir. Yine hayatına dair yeterli kaynak olmadığı için Yunus'un okuma yazma bilip bilmediği konusu aydınlatılmış değildir. Ona ait bilgiler içerek kaynaklar esas alınarak ümmi olduğu kabul edilmiştir. Buna karşın az sayıda da olsa bazı şiirlerinin aruz kalıplarına uygun yazılması ve hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerin de ümmi birinin dile getireceğinden daha yüksek kalitede olması Osmanlıca dergilerde yazı yazan yazarları şüphede bırakmıştır.

Anadolu halk edebiyatının ilk günlerinden itibaren Orta Asya Türk edebiyatının özelliklerini taşıdığı belirtilmiş, Yunus Emre'nin de bu kaynaktan beslendiğine vurgu yapılmıştır. Buna paralel olarak Yunus Emre'deki din anlayışının Mevlana'ninkinden hiçbir farkı olmadığına dikkat çekilmiştir. Bu konuda farklı görüş bildiren isim Rıza Tevfik Bey olmuş, Yunus Emre'nin neoplatonizm akımının etkisinde olgunlaştığını ileri sürmüştür. Anadolu coğrafyasının uzun yıllar Eski Yunan felsefesinden etkilendiği ve Bizans kültürüyle yoğrulduğu düşünülürse, Yunus Emre'nin Anadolu medeniyetine sinmiş bu özelliklerden etkilendiğini kabul etmek gerekmektedir.

Kaynakça

- Ayvazoğlu, B. (2012). "Her dem yeni dirlikte" Cumhuriyet sonrası Yunus Emre yorumları. *Yunus Emre*, Ahmet Yaşar Ocak (Ed.). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 379-444.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2006). *Yunus Emre hayatı ve bütün şiirleri*. Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jafarova, F. (2020). *14. yüzyıl divan şiirinde harf, rakam ve sayı simgeleri (Ahmedi, Yunus Emre, Nesimi, Kadı Burhaneddin)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Karadağ, N. (2016). *Yunus Emre'nin karizmatik şahsiyetinde din ve toplum ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Karakoç, S. (2011). *Yunus Emre*. İstanbul, Diriliş Yayınları.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köprülüzaade Mehmed Fuad (17 Teşrinievvel 1329). Yunus Emre- asarı. *Türk Yurdu*, 3 (51), 922-930.
- Köprülüzaade Mehmed Fuad (27 Haziran 1329). Yunus Emre- tercüme-i hal. *Türk Yurdu*, 19, 612-621.
- Mehmed Halid (1922). Yunus Emre Divanı. *Dergâh*, 38, 22-23.
- Mehmed Halid (20 Kânunuevvel 1923). Yunus Emre'den sonra tasavvufi halk edebiyatımızın seciyesi-2. *Yeni Mecmua*, 90, 473-474.
- Mehmed Halid (5 Kânunuevvel 1923). Yunus Emre'den sonra tasavvufi halk edebiyatımızın seciyesi-1. *Yeni Mecmua*, 89, 456.
- Ocak, A. Y. (2012). Yunus Emre: 13-14. yüzyıllar arasında "Bir Garip Derviş-i Kalender-reviş" yahut önce kendi zaman ve zemininin insanı. A. Y. Ocak (Ed.). *Yunus Emre içinde* (ss. 183-198). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özçelik, M. (2010). *Bizim Yunus*. Ankara, Eskişehir Valiliği Yayınları.
- Refet, C. (1924). Yunus Emre –(Âşık Yunus). *Mihrab*, 13-14 (1), 395-400.
- Rıza Tevfik (10 Temmuz 1329). Yunus Emre hakkında biraz daha tafsilat. *Büyük Duygu*, 10, 175-181.
- Şahin, H. (2012). Yunus Emre'nin Şeyhi Tapduk Emre. A. Y. Ocak (Ed.). *Yunus Emre içinde* (ss. 199-226). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatcı, M. (2013). Yunus Emre. *İslam Ansiklopedisi* (C. 43, ss. 600-606). Ankara, Diyanet İşleri.

- Tekindağ, Ş. (1966). Büyük Türk mutasavvıfı Yunus Emre hakkında araştırmalar. *Belleten*, XXX (117), 59-90.
- Yakup Kadri (1923). Yunus Emre. *Yeni Mecmua*, 4 (70), 54-55.
- Yavuz, K. (2017). Yunus Emre'nin yaşadığı zamanda Türk edebiyatına genel bir bakış. *Yunus Emre Kitabı* içinde (ss. 25-36). Ankara, Aksaray Valiliği Kültür Yayınları.